

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 6 • sayı / issue: 12 • aralık / december 2019 • 489-516

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.659195

MEVLÂNÂ MÜZESİ HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARINDAN ÖRNEKLER

The Examples of Gravestones in the Mawlana Museum's Cemetery

İbrahim KUNT

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, Türkiye

Assoc. Prof., Selcuk University Faculty of Letters Department of Persian Language and Literature and Arts, Konya, Turkey

kuntibrahim@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-3419-6860>

Murat KARADEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

Assist. Prof., Selcuk University Faculty of Letters Department of Art History Department of Turkish World and Medieval Cultures Archaeology, Konya, Turkey

karademir22@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-9776-3789>

i Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02.09.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 13.12.2019

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2019

” Atıf / Cite as: Kunt, İbrahim - Karademir, Murat. “Mevlânâ Müzesi Haziresindeki Mezar Taşlarından Örnekler”. *Mütefekkir* 6/12 (2019): 489-516.
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.659195>.

© Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Education, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

🔍 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

MEVLÂNÂ MÜZESİ HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARINDAN ÖRNEKLER

Öz

Mevlânâ Müzesi haziresindeki mezar taşlarından örneklerin bulunduğu bu çalışmada, hazirede yer alan 71 adet mezar taşından 16 tanesi ele alınmıştır. 71 adet mezar taşının incelenmesinin bu makaleye sığdırılmasının mümkün olmaması nedeniyle, başlık, form ve süsleme özellikleri açısından tekrara girmeyen ve nitelikli olan 16 mezar taşı kataloğa dâhil edilmiştir. Katalogda bulunan örneklerin tümü fotoğraflanarak belgelenmiştir. Mezar taşlarının kitabeleri okunmuş, başlık tipleri, formları ve bezeme özellikleri ele alınarak Türk mezar taşı sanatı içindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Konya Mevlânâ Dergâhı Müze'ye dönüştürüldüğünde dergâhın haziresinde bulunan mezar taşları yerlerinden sökülerek mezarlık alanı bozulmuştur. Mezar taşları müzeye kaldırıldığında bazı mezarların baş ve ayak taşları birbirine karışmıştır. Mevlânâ Müzesi'nde bulunan taşların büyük bir kısmı da yalnız baş taşıdır. Buna göre günümüzdeki hazirede yer alan mezar taşlarından 10 tanesi toprak mezar taşı, 2 tanesi çerçevesi mezar taşı, 3 tanesi kapak taşlı mezar ve 1 tanesi de Sandık(lahit) tipi mezar taşıdır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Hazire, Mezar, Mezar Taşı, Kitabe.

The Examples of Gravestones in the Mawlana Museum's Cemetery

Abstract

In this study, which was titled "The Examples of Gravestones in the Mawlana Museum's Cemetery", 16 gravestones were studied from 71 gravestones in the cemetery. Due to the fact that it is not possible to examine 71 gravestones in this article, 16 gravestones, which are not repeated in terms of title, form and ornament features, are included in the catalog. All the samples in the catalog are documented by photographs. The inscriptions of the tombstones were read, and the title types, forms, and decoration features were examined and their place in the art of Turkish tombstone was determined.

When Konya Mawlana Dervish Lodge was turned into a Museum, the gravestones on the grave of the Dervish Lodge were moved and their cemetery was destroyed. When the tombstones were removed to the museum, the head and footstones of most graves were mixed. Most of the stones in the Mawlana Museum are only the headstones. Accordingly, 10 of the tombstones in the present are soil tombstones, 2 are framed tombstones, 3 are cover-tombs and 1 is sarcophagus tombstone.

Keywords: Mawlana, Cemetery, Grave, Tombstone, Inscription.

GİRİŞ

Türklerde mezar geleneği Türk tarihinin başlangıcından günümüze kadar değişik dönemlerde farklılıklar göstermiş olsa da kesintisiz olarak devam eden bir olgudur.¹ Tarihin en eski dönemlerinden bugüne kadar atalara duyulan saygı nedeniyle mezar yapılarına ayrı bir önem verilmiştir.² Türk şehirlerinin geçmişine bir bakıma şahitlik ederek birer belge özelliği taşıyan mezar taşları, yapıldıkları dönemin inançları, sanatı, gelenekleri ve iktisadi

¹ F. Karaca, "Ölümlle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern Batı ve Türk İslam Kültürü", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 12 (1999): 65-76.

² S.V. Örnek, *Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (İstanbul: Bilgesu Yayıncılık, 1988), 93.

şartlarının başlıca ortak eseridir. Bu sebeple mezar taşları yapıldıkları dönemin sanat zevki ve kültürünü yansıtır. Ayrıca mezar taşları buldukları yerin sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve ticari durumlarını öğrenmede verdiği bilgiler nedeniyle de oldukça önemlidirler. Bu açıdan başta dil, tarih ve sanat tarihi olmak üzere birçok bilim dalındaki araştırmalar için kaynak niteliğine sahiptir.

Türklerin İslamiyet'e geçmeleri mezar taşı geleneğinde önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte anıt mezar geleneği Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da devam etmiştir. Özellikle bu dönemde büyük boyutlu türbeler yapılmaya başlanır. Ölen bir kişinin anısına yapılan türbeler etrafında zamanla oluşturulan büyük boyutlu hazireler zamanla Türk mezar taşların gelişimi ve çeşitliliği açısından büyük önem taşımıştır. Bu yerlerden bir tanesi de XIII. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Alaaddin Keykubad tarafından Konya'ya davet edilen Sultanül'l-Ulema Bahaeddin Veled'in sağlığında " Benim ve benim çocuklarımın ve onların evlat ve ahfadının mezarları burada olacaktır" şeklindeki vasiyet gibi algılanan sözleri dergahın ilk temel taşını oluşturmuştur.³

Günümüzdeki Mevlânâ Külliyesi içerisindeki yapıların çekirdeğini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesi oluşturmaktadır; semâhâne, mescid, matbah-ı şerif, meydân-ı şerif, derviş hücreleri, avlu ve hazîredeki binalar büyük bir külliye meydana getirmektedir.

Mevlânâ Dergâhına ilk defin 1231 yılında Mevlânâ'nın babası Bahaüddin Veled'le başlamıştır. İlk günden başlayarak ziyaretgâh durumuna gelen bu mezar, Mevlânâ Külliyesi'nin çekirdeği olmuştur.⁴

17 Aralık 1273 tarihinde vefat etmiş olan Mevlânâ da babasının başucuna defnedilmiştir. Böylece ölen Mevlavî büyüklerinin de zamanla buraya defnedilmesi ile türbenin dışı da mezarlık alanı haline gelmiştir.

Mevlânâ Dergâhının batı girişinde Neyzenler Mezarlığı, güney bahçesinde Hamuşân mezarlığı, doğu bölümde Huzûr-ı Pîr mezarlığı, kuzeyinde ise Valideler mezarlığı olarak isimlendirilen mezarlık alanları bulunmaktadır (Fotoğraf 1-2-3-4).

Çalışma giriş, katalog, değerlendirme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Katalog bölümünde her bir mezar taşı için ayrı ayrı gözlem fişleri oluşturulmuş, mezar yapıları üzerinde yer alan baş ve ayak şahidelerinin detaylı tanımları yapılmıştır. Değerlendirme başlığı altında ise incelemiş olduğumuz mezar ve mezar taşı tipleri, başlık tipleri, süsleme ve sembolik anlam, malzeme ve teknik ile kitabe metinleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında tespit edilen bilgiler aktarılmıştır.

³ E. Erol, *Mevlana'nın Hayatı, Eserleri ve Mevlana Müzesi* (Konya: Anadolu Manşet Gazetesi Kültür Serisi, 2004). 12-13

⁴ H. Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 7.

KATALOG

Katalog No: 1

Fotoğraf No: 5

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 1163/1749-50

Kime Ait Olduğu: El Hac Musa

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Serdengeçti Kavuk⁵

Ölçüsü: 132x30x15 cm.

Yazı Türü: Celî Tâlik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, uzun bir boyunluk ve serdengeçti kavuk başlıktan oluşmaktadır. Kavuğun sağ ucu yukarıda, sol ucu da aşağıda olup tepesi ters "U" şeklindedir. Gövde kısmında soldan sağa doğru eğimli enine silmeler ile altı kartuş oluşmuştur. Son kartuş içinde geometrik geçmeli süslemeye verilmiştir. Boyunluk bölümü ve gövde kısmının en alt köşe bölümleri pahlanmıştır. Başlık kısmı ise geleneksel bir tipte kavuğun, sarığın dışına çıktığı ve tepe bölümünün yuvarlaklaştığı görülmektedir.

Kitabe Metni:

Hüve'l-hayyu'l-bâkî

Merhûm ve mağfûr

El-Hâc Mûsâ rûhuna

El-fâtiha

Sene 1163

هو الحى الباقي

مرحوم و مغفور

الحاج موسى روحه

الفاتحة

سنة ١١٦٣

Katalog No: 2

Fotoğraf No: 6

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

⁵ Laqueur'in sınıflandırmasına göre E-14 tipi kavuk grubuna girmektedir. Bu türde başlıklar daha yüksek ve tepe bölümü yuvarlaktır. Bk. H. Peter Laqueur, *Hüve'l- Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, trc. Selahattin Dilidüzgün (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997), 147. Serdengeçti Kavuğu hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993), 182.

Tarihi: 20 Ramazan 1208/21 Nisan 1794

Kime Ait Olduğu: Bostan Efendi

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Örfî destarlı kavuk

Ölçüsü: 133x33x17 cm.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal gövde ve köşeleri pahlı uzun bir boyunluk bölümünden başlık bölümüne geçilmektedir. Başlık, iç başlığın tepesi açık kalacak şekilde ince ve geniş sarık dilimleri ile sarılmıştır. Form olarak düzgün ayrıca geleneksel bir başlık tipidir. Celî sülüs hatlı kitabe bölümü on satırdan oluşmaktadır. Yazı eğik ve hafif istifli olarak işlenmiştir.

Kitabe Metni:

Yâ Hazret-i Mevlânâ

Cenâb-ı Hazret-i Mollâ-yı Rûmun nesl-i pâkinden

Fenadan irtihâl etti bekâ mülkünde bâlâya

Onun hâl-i hayâtında olan şevkine bürhan bu Nasîb etti ona Yezdân makâm-ı kurb-i a'lâya

Okursun rûhuna âyâ okurlar rûhuna her an

Gelirsin âkibet bir gün heman sen de bu araya

Duyunca kalbime ilkâ olundu rif'aten târîh

Fenadan azm edip Bostan Efendi geçti uk-bâya

Fî 20 n sene 1208

یا حضرت مولانا

جناب حضرت ملای رومک نسل پاکندن

فنادن ارتحال ایتدی بقا ملکنده بالایه

آنوک حال حیاتنده اولان شوقینه برهان بو

نصیب ایتدی آکا یزدان مقام قرب اعلایه

اوقورسک روحنه آیا اوقورلر روحکه هر آن

کلورسک عاقبت بر کون همان سنده بو آرایه

دوینجه قلبمه القا اولندی رفعتا تاریخ

فنادن عزم ایدوب بوستان افندی کچدی

عقبایه

فی ۲۰ ن سنه ۱۲۰۸

Katalog No: 3

Fotoğraf No: 7

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 1232/1816-17

Kime Ait Olduğu: Şerife Aişe Hanım

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Kademeli Hotoz Başlık

Ölçüsü: 117x28x13 cm.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, uzun bilezikli bir boyunluk ve kademeli hotoz başlıktan oluşmaktadır. Gövde kısmı enine silmeler ile altı kartuşa ayrılmıştır. Gövdenin alt iki köşesi kademeli ve pahlanmıştır. Bir bayan mezar taşı olmasına rağmen süsleme görülmemektedir.

Kitabe Metni:

El-Bâkî

Aşçı başı Ali Dede'

nin kerimesi cennet-mekân Firdevs-

âşiyân merhûm Şerîfe Âişe

Hanım rûhuna fâtiha

Sene 1232

الباقى

عشجى باشى على دده

نك كريمه سى جنتمکان فردوس

آشيان مرحوم شريفه عائشه

خانم روحنه فاتحه

سنه ١٢٣٢

Katalog No: 4

Fotoğraf No: 8

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Huzur-ı Pir Hazîresi

Tarihi: 1234/1818-1819

Kime Ait Olduğu: Derviş es-Seyyid Muhammed Alâeddin Molla

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Örfî destarlı kavuk

Ölçüsü: 81x21x11 cm.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Boyuna dikdörtgen prizmal formlu gövde ile köşeleri pahlı boyunluk ve başlık bölümlerinden oluşmaktadır. Başlık bölümü, düzgün bir oval şeklinde olup alt tarafının üçte ikilik bölümüne yassı bir sarık sarılmıştır. Üstte, sekiz dilimli bir takkenin tepe kısmı görülmektedir. Kitabe ince silmelerle sekiz panoya ayrılmıştır. Yazıda istif kullanılmamıştır. Kitabe tırnak işaretleri kullanılarak bazı boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır.

Kitabe Metni:

Âl-i Hazret-i Üveys el-Karanî
 ve evlâd-ı himmetten Konya
 nâibi el-Hâc Ebûbekir
 Efendinin mahdûmu
 Derviş es-Seyyid Muhammed
 Alâeddin Mollanın
 Rûhiçün fâtiha
 Sene 1234

آل حضرت اویس القرنی
 و اولاد همتدن قونیه
 نائبی الحاج ابوبکر
 افندیگن محدومی
 درویش السید محمد
 علاء الدین منلا نک
 روحیچون فاتحه
 سنه ۱۲۳۴

Katalog No: 5**Fotoğraf No:** 9**Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi**Tarihi:** 1245/1830**Kime Ait Olduğu:** Seyyid Ahmed Efendi**Formu:** Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı**Başlık Tipi:** Mahmûdî Fes**Ölçüsü:** 86x24x10 cm.**Yazı Türü:** Celî Sülüs**Dili:** Osmanlı Türkçesi**Malzeme ve Tekniği:** Mermer/Zemin oyma tekniği.

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, kısa bir boyunluk ve Mahmûdî Fes başlıktan oluşmaktadır. II. Mahmud döneminin fesi başlık olarak kullanılmış olup bu fes dönem özelliğidir. Sultan II. Mahmud döneminde 1829 yılında fes giyilmesi mecburi hale getirilmiştir. 1808-1839 yıllarında çokça kullanılmıştır. Mahmûdî Fesler altı dar üst tarafı daha geniştir ve püsküllü olarak kullanılmıştır. Başlığın alt kısmında genişçe bir bitkisel kuşak dikkati çekmektedir. Kitabe yatay ince silmelerle yedi satıra ayrılmıştır. Kitabe kısmında istif göze çarpmaktadır. Harf aralarında kalan boşluklarda tirmil, med ve tırnak işaretleri kullanılmıştır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-bâkî

El-Hâc Ali Paşa

Hazretlerinin kethüdâları

Dergâh-ı âlî kapıcı

Başlarından Seyyid Ömer Ağanın

Mahdumu Seyyid Ahmed Efendi ruhuna

Fâtîha sene 1245

هو الباقي

الحاج على پاشا

حضرتلرينك كتخدالري

درگاه عالی قپوجی

باشیلرندن سید عمر اغانك

مخدومی سید احمد افندی روحنه

فاتحه سنه ۱۲۴۵

Katalog No: 6

Fotoğraf No: 10-11

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Valideler Hazinesi

Tarihi: 1257/1841-42

Kime Ait Olduğu: Âişe Kamer Şah Hanım

Formu: Düşey dikdörtgen prizmal, tepelikli.

Başlık Tipi: Bitkisel Tepelikli

Ölçüsü: Baş Taşı: 196x56x6 cm / Ayak Taşı: 205x48x6 cm.

Yazı Türü: Celî Sülüs

Dili: Osmanlı Türkçesi/Arapça

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş Taşı; düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde ve stilize bitkisel tepelik bölümlerinden oluşmaktadır. İç bükey ve dış bükey bir silme kuşağı metnin etrafını sınırlandırmıştır. Kitabe yatay silmeler ile altı satıra ayrılmıştır. Metinde istif sanatı güzel bir şekilde kullanılmıştır. Gövdenin alt kısımlarında kurdele ile bağlanmış stilize bitkisel süsleme ve dönem özelliği olarak kıvrık dallar görülmektedir.

Ayak taşı: Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, stilize bitkisel tepelik bölümlerinden oluşmaktadır. İç bükey ve dış bükey bir silme gövdeyi sınırlandırmaktadır. Gövdede vazodan çıkan lale ve stilize bitkisel dallar görülmektedir. Lale vahdet-i vücudu simgelemektedir.

Kitabe Metni:

İnnâ ileyhi râciûn
 Hazret-i Mevlânâ Kaddesene'llâhu sırrahu'l-
 a'lâ
 Efendimizin hânkâhlarında post-nişîn-i irşâd
 Muhammed Said Çelebi Efendinin haremleri
 Âişe Kamer Şah hanımın rûhiçün fâtiha
 Sene 1257
 Ketebehû Muhammed Er-Recâî ğufira lehumâ

انا اليه راجعون
 حضرت مولانا قدسنا الله سره الاعلى
 افندمرك خانكاهلرنده پست نشين ارشاد
 محمد سعيد چلبى افندينك حرملرى
 عايشه قمر شاه خانمك روحىچون فاتحه
 سنه ۱۲۵۷
 كتبه محمد الرجائى غفر لهما

Katalog No: 7**Fotoğraf No: 12-13****Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Huzur-ı Pir Hazîresi**Tarihi:** 23 Ramazan 1234/14 Eylül 1846**Kime Ait Olduğu:** Mevlevî Muhammed Sûdî Dede**Formu:** Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı**Başlık Tipi:** Destarlı Mevlevî sikkesi**Ölçüsü:** Baş Taşı: 133x29x12 cm / Ayak Taşı: 140x30x10 cm.**Yazı Türü:** Celî Sülüs**Dili:** Osmanlı Türkçesi**Malzeme ve Tekniği:** Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı; başlık, boyunluk ve gövde olarak üç bölümlü bir mezar taşıdır. Gövde yüzeyini kaplayan kitabe yatay silmeler ile beş satıra ayrılmıştır. Gövde bölümünde serlevhanın olduğu panoya oval bir biçim verilmiş ve köşe kademeleri ile sınırlandırılmıştır. En alt tarihin düşüldüğü satır ise biçimsel bir süsleme ile sınırlandırmaya gidilmiştir. Kısa bir boyunluktan, destarlı Mevlevî sikkesine geçilerek sonlanmaktadır. Harf aralarında kalan boşluklarda med ve tirfil işaretleri görülmektedir.

Ayak taşı; Düşey dikdörtgen prizmal biçimli ayak taşı sivri kemerli bir tepelik ile sonlanmaktadır. Taşın gövdesinde uç kısmı sağa doğru hafifçe eğilmiş selvi motifine yer verilmiştir. Selvi ağacının iki yanında madalyonlara yer verilmiştir.

Kitabe Metni:

Hüve'l-bâkî

Ser tarik-i Hazret-i

Mevlevî Muhammed Sûdî

Dede rûhiçün

Fâtiha

Fî 23 Ramazan sene 1262

هو الباقي

سرطریق حضرت

مولوی محمد سودی

دده روحیچون

فاتحه فی ۲۳ ن سنه ۱۲۶۲

Katalog No: 8

Fotoğraf No: 14

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 1269/1853

Kime Ait Olduğu: Rübâbî Derviş Ali

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Mevlevî sikkesi

Ölçüsü: 136x31x10 cm.

Yazı Türü: Celî Talik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde kısmından kısa boyunluk kısmına ve daha sonra Mevlevî sikkesine geçilmektedir. Kitabe, yatay silmeler ile birbirinden ayrılmış dokuz satırdır. Yazı hafif eğik olarak işlenmiştir. Serlevhanın yazılı olduğu yer Mevlevî başlığına benzetilmeye çalışılmıştır. Herhangi bir süsleme ögesi yoktur.

Kitabe Metni:

Yâ Hû

Selânîk Mevlevîhânesi

Şeyhi merhûm şeyh

Ali Efendinin hafidi

Huzur-ı Hazret-i Pîr

Hücre-nişînlerinden

Rübâbî Derviş Ali

Rûhiçün el-fâtiha

Sene 1269

یا هو

سلانیک مولویخانه سی

شیخی مرحوم شیخ

علی افندینک حفیدی

حضور حضرت پیر

حجره نشینلرندن

ربابی درویش علی

روحیچون الفاتحه

سنه ۱۲۶۹

Katalog No: 9**Fotoğraf No:** 15-16**Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi**Tarihi:** Ramazan 1270/ Mayıs-Haziran 1854**Kime Ait Olduğu:** Hâdimî-zâde Ahmed Râcih**Formu:** Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı**Başlık Tipi:** Destarlı Mevlevî sikkesi**Ölçüsü:** Baş Taşı: 102x27x9 cm / Ayak Taşı: 100x27x10 cm.**Yazı Türü:** Celî Talik**Dili:** Osmanlı Türkçesi**Malzeme ve Tekniği:** Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Başlık, boyun ve gövde bölümlerinden oluşmaktadır. Düşey dikdörtgen prizmal gövdesinin kenarları girintili çıkıntılı olması ve bu girinti çıkıntılarının iç kısımlarında bordür şeklinde stilize yapraklı kıvrık dal motiflerinin metin kısmını sınırlandırması dikkat çekicidir. Enine silmeler ile sekiz satıra ayrılmıştır. Metinde üçüncü satırda istif dikkati çekmektedir. Kısa bir boyun bölümünden destarlı Mevlevî sikkesine geçilmektedir.

Ayak taşı; Baş taşı gibi gövdenin de kenarları girintili çıkıntılı ve bu girinti ve çıkıntılarının orta kısmında stilize yapraklı kıvrık dal motiflerinden bir bordür oluşmuştur. Tepelik bölümünde şua motifi görülür, şua motifinin ortasında yedi yapraklı bir çiçek bulunmaktadır. Şua motifinin alt iki kenarında stilize palmetler görülmektedir. Gövde kısmının merkezinde stilize kıvrık dallar ve dört yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-bâkî

هو الباقي

Hâlâ post-nişîn-i dergâh-ı

حالا پوست نشین درگاه

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-a'lâ

حضرت مولانا قدس سره الاعلا

Reşâdetlû Mehmed Saîd Çelebi

رشادتلو محمد سعيد چلبی

Efendi Hazretlerinin hafîdleri

افندی حضرتلرینک حفیدلری

Hâdimî-zâde Ahmed Râcih

حادمی زاده احمد راجح

Çelebi'nin ruhiçün fatiha

چلبینک روحیچون فاتحه

Ramazan sene 1270

رمضان سنه ۱۲۷۰

Katalog No: 10**Fotoğraf No:** 17-18**Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Neyzenler Hazîresi**Tarihi:** 4 Zilhicce 1280/11 Nisan 1864

Kime Ait Olduğu: Karamâni Ali dede

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Destarlı Mevlevî sikkesi

Ölçüsü: Baş Taşı: 116x34x9 cm / Ayak Taşı: 110x34x9 cm.

Yazı Türü: Celî Talik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı; düşey dikdörtgen prizmal formlu gövdeden kısa bir boyun bölümünden destarlı Mevlevî sikkesine geçilmektedir. Gövde kısmında metin bölümü yatay silmeler ile birbirinde ayrılmış 8 satırdır. Metin kısmının etrafı stilize bitkisel bir kuşakla kuşatılmıştır. Gövde kısmının üst köşeliklerinde stilize palmet motifleri görülmektedir. Gövdenin üst kemer kısmının üzerinde ise stilize bitkisel bir kuşak göze çarpmaktadır.

Ayak taşı; yukarıdan aşağı hafifçe daralan düşey dikdörtgen prizmal formudur. Ayak taşının tepelik kısmı çeşitli yaprak motiflerinden müteşekkil olup şua motifini hatırlatmaktadır. Tepeliğin ortasında stilize bir gül motifi bulunmaktadır. Tepeliğin gövde ile birleştiği iki yanda stilize bitki motifleri görülmektedir. Taşın kenarları düz silme ile sınırlandırılmıştır. Gövdenin orta kısmında tepesi eğik selvi ağacı bulunmaktadır. Selvi ağacının etrafında ise asma ağacı ve salkım üzümler bulunmaktadır.

Kitabe Metni:

Hû

Kudemâ-yı tarîkat-i

Aliyye-i Mevleviyyeden

Türbedâr-ı Hazret-i Mevlânâ

Kuddise sırruhu'l-a'lâ

Merhûm ve mağfûrun leh Karamânî

Ali dedenin ruhiçün fâtiha

Fî 4 zilhicce sene 1280 Fakîr Azîz

هو

قدمای طریقت

علیهء مولویه دن

تریه دار حضرت مولانا

قدس سره الاعلی

مرحوم و مغفور له قره مانی

علی دده نک روحیچون فاتحه

فی ۴ ذی الحججه سنه ۱۲۸۰ فقیر عزیز

Katalog No: 11

Fotoğraf No: 19-20

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 15 Ramazan 1291 / 26 Ekim 1874

Kime Ait Olduğu: Muhammed Semâî Çelebi

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Mevlevî sikkesi

Ölçüsü: 91x28x14 cm. / 87x26x12 cm.

Yazı Türü: Celî Talik

Dili: Arapça / Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer / Zemin oyma tekniği.

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı; düşey dikdörtgen prizmal formu gövde, boyunluk ve Mevlevî sikkeli başlıktan oluşmaktadır. Yatay silmeler ile 8 satıra ayrılmıştır. Boyunluk ile serlevhanın arasında kalan alınlık bölümünde, merkezde birbirine bitişik büyük iki gül motifi ve etrafında dört yapraklı çiçek motifleri görülmektedir. Metin bölümü kıvrık dallardan oluşan bitkisel bir kuşak ile çerçevlenmiştir.

Ayak taşı; Düşey dikdörtgen prizmal gövdesi ve dilimli kemer kısmının üstünde açmamış güller ve stilize yapraklardan bir çelenk oluşturulmuştur. Gövdede ise beş yapraklı çiçeklerden ve kıvrık dallardan bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Kitabe Metni:

Hû

Sâbıkan mesned-ârây-ı

Reşâdet Muhammed Saîd

Hemdem Çelebi kuddise sırruh

Hazretlerinin kerîme-i

Muhteremeleri zâde el-merhûm

Muhammed

Semâî Çelebinin rûhiçün el-fâtîha

Fî 15 Ramazan sene 1291

هو

سابقا مسند آرای

رشادت محمد سعيد

همدم چلبی قدس سره

حضرتلرینک کریمهء

مخترمه لری زاده المرحوم محمد

سماعی چلبینک روحیچون الفاتحه

فی ۱۵ ن سنه ۱۲۹۱

Katalog No: 12

Fotoğraf No: 21

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 1306/1888-89

Kime Ait Olduğu: Süleyman Efendi

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı

Başlık Tipi: Azizi Fes

Ölçüsü: 123x28x12 cm.

Yazı Türü: Celî Talik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma tekniği.

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen prizmal formlu yukardan aşağı doğru daralan gövde, pahlı bir boyunluk ve Azizi tipi fes başlıktan oluşmaktadır. Gövde kısmında soldan sağa doğru eğimli enine silmeler ile on satır oluşmuştur. Başlık kısmı üst kısmı dar, alt kısmı ise geniş olduğu görülmektedir. Ayrıca başlığın püskülü de görülmektedir. Mezar taşının üzerinde bulunan tarih II. Abdülhamid dönemi olmasına rağmen Sultan Abdülaziz döneminde kullanılan Azizi fes tipi görülmektedir. Bu durumda bir önceki dönemde kullanılan kılık kıyafet ve başlıkların diğer dönemlerde de azalarak kullanımına devam edildiğini göstermektedir. Gövdenin alt kısmına iç bükey bir kavis verildiği görülmektedir.

Kitabe Metni:

Hüve'l-bâkî

هو الباقي

Bu cihân bir kimseye bâkî değil yok iştibâh

بو جهان بر کمسه یه باقی ذکل یوق اشتباه

Âkibet mevtin şarâbın nûş eder abdâl şâh

عاقبت موتک شرابن نوش ایدر آبدال شاه

Şimdi biz olduk duâ muhtâc-ı fermân-ı İlâh

شمدی بز اولدق دعا محتاج فرمان اله

Ey Muhammed ümmeti geçme idüben...

ای محمد امتی کچمه ایدوبن ...

Fâtîha oku başıyla kabriye düştükçe râh

فاتحه اوکو باغشله قبریه دوشدکچه راه

Geldi geçti ömrümüz bir gün gibi dünyada vah

کلدی کچدی عمریمز بر کون کبی دنیاده واه

Asâkir-i şâhâne-i Konya redîf-i tâlî birinci tabur

عساکر شاهانه قونییه ردیف تالی برنجی طابور

Binbaşılığından mütekâiden çerâğ el-Hâc

سلیمان افندیکنک روحنه فاتحه

Süleyman Efendinin rûhuna fâtîha

سنه ۱۳۰۶

Sene 1306

Katalog No: 13

Fotoğraf No: 22-23

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi

Tarihi: 1313/1895-96

Kime Ait Olduğu: Hatice Nadire Hanım

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal.

Başlık Tipi: Güneş tepelikli

Ölçüsü: Baş Taşı: 87x31x7 cm / Ayak Taşı: 80x35x7 cm.

Yazı Türü: Celî Tâlik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı, iç bükey ve dış bükey girintili süslemeli bir

gövde ve şua motifli bir tepelikten oluşmaktadır. Şua motifinin ortasında beş yapraklı çiçek motifi ve iki yanında geç dönem özelliği bitkisel iri kıvrık dal ve yapraklar görülmektedir. Tepelik kısmı ile gövde arasında bitkisel çelenk motifi görülmektedir. Metin kısmı yatay silmeler ile soldan sağa eğimli altı satıra ayrılmıştır. Metin kısmının kenarlarında kıvrık dallar gövdeyi şekillendirmiştir. Tipik bir kadın mezar taşıdır.

Ayak taşı da baş taşı ile aynı form ve süslemelere sahip olup, gövde kısmının kenarlarında iri dal ve yapraklar görülmektedir. Gövdenin merkezinde dört yapraklı çiçek ve dallar görülmektedir. Tepelik ile gövde arasında ise stilize edilmiş bitkisel kuşak görülmektedir.

Kitabe Metni:

Âh mine'l-firâk	آه من الفراق
Konya redîf	قونیه ردیف
Kumandanı Osman	قوماندانی عثمان
Paşanın hafidesi Hatîce	پاشانک حفیده سی خدیجه
Nâdire hanımın rûhu için fâtîha	نادره خانمک روحی ایچون فاتحه
Sene 1313	سنه ۱۳۱۳

Katalog No: 14

Fotoğraf No: 24-25

Bulunduğu Yer: Mevlânâ Müzesi Huzûr-ı Pîr Hazîresi

Tarihi: 1323/1905-6

Kime Ait Olduğu: Adile Hanım

Formu: Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, Tepelikli

Başlık Tipi: Sivri kemer tepelikli

Ölçüsü: Baş Taşı: 118x29x7 cm / Ayak Taşı: 115x33x8 cm.

Yazı Türü: Celî Tâlik

Dili: Osmanlı Türkçesi

Malzeme ve Tekniği: Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı; birbirine paralel eğimli silmelerle dokuz sattırdan oluşmaktadır. Serlevhada stilize akantus yaprakları görülmektedir. Sivri kemer tepelik ile son bulmaktadır.

Ayak taşı; Düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, yukarıdan aşağı doğru daralmaktadır. Gövdesinde çok güzel bir hurma ağacı tasvir edilmiştir. Bu tasvir ölen kişinin hacı olduğunu ya da cennet meyvesi olduğu için cenneti simgelemektedir. Ters “v” biçiminde bir tepelik ile son bulmuştur.

Kitabe Metni:

Hû

Konya mektupçusu Vahyî⁶ mâderi

Kurb-i Mevlânâ'ya oldu mâile

Şehr-i meşhûr-i Manastır'dan gelip

Oldu bu hâk-i latîfe nâzile

Söyledi üçler gelip târîhini

Bâğ-ı Aden'e uçtu cân-ı Âdile

Rûhiçün fâtiha

Sene 1323

هو

قونیه مکتوبچیسى وحیى مادری

قرب مولانا به اولدی مائله

شهر مشهور مناستردن کلوب

اولدی بو خاک لطیفه نازلہ

سویلدی اوچلر کلوب تاریخی

باغ عدنه اوچدی جان عادلہ

روحیچون فاتحه

سنه ۱۳۲۳

Katalog No: 15**Fotoğraf No:** 26-27**Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Huzûr-ı Pîr Hazîresi**Tarihi:** Rûmi 15 Haziran 1207/ 26 Haziran 1793**Kime Ait Olduğu:** Yûmni Dede**Formu:** Gövdesi düşey dikdörtgen prizmal, başlıklı**Başlık Tipi:** Mevlevî sikkesi**Ölçüsü:** Baş Taşı: 103x32x10 cm / Ayak Taşı: 100x30x10 cm.**Yazı Türü:** Celî Talik**Dili:** Osmanlı Türkçesi**Malzeme ve Tekniği:** Mermer / Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Baş taşı; düşey dikdörtgen prizmal formlu gövde, kademeli kısa bir boyunluk ve Mevlevî sikkeli başlıktan oluşmaktadır. Metin kısmı yatay silmeler ile yedi satıra ayrılmıştır. Yazı sağdan sola doğru hafif eğimli olarak işlenmiştir. Metin kısmının etrafı stilize lale motiflerinin bulunduğu bir bordür ile çerçevelenmektedir.

Ayak taşı; düşey dikdörtgen prizmal formlu ayak taşı yukarıdan aşağı doğru hafifçe daralmaktadır. Tepe kısmında vazodan çıkan stilize yaprak motifleri görülmektedir. Vazonun alt köşelerine büyük kıvrık dallar işlenmiştir. Gövde kısmının ortasında selvi ağacı motifi görülmektedir.

⁶ Naci Bakırcı, bu ismi Vehbî şeklinde okumuştur. Bk. Naci Bakırcı, *Mevlevî Mezar Taşları* (İstanbul: Rumi Yayınları, 2007), 74.

Kitabe Metni:

Gürcistan'ın en kadîm
 Hânedânından Atabey
 Sülâlesinden Yahyâ Dede Paşa
 Zâde jandarma mir alaylarından
 Enis Bey'in mahdumu Yümnî Dede Bey
 Vilâdeti fî Mayıs sene 107 Rebiül-ahir .
 Vefâtı 15 Haziran sene 207 Rebiül-ahir .

کرجستانک اک قدیم
 خاندانندن اتابک
 سلاله سندن یحیی دده پاشا
 زاده ژاندارمه میر آلایلرندن
 انیس بکک محدومی یمنی دده بک
 ولادتتی فی مایس سنه ۱۰۷ ر
 وفاتی ۱۵ حزیران سنه ۲۰۷ ر

Katalog No: 16**Fotoğraf No:** 28**Bulunduğu Yer:** Mevlânâ Müzesi Hâmûşan Hazîresi**Tarihi:** 1335/1916-17**Kime Ait Olduğu:** İsmail Paşa**Formu:** Silindirik Formlu**Başlık:** Dilimli oval tepelikli**Ölçüsü:** 120x24 cm.**Yazı Türü:** Celî Talik**Dili:** Osmanlı Türkçesi**Malzeme ve Teknik:** Mermer/Zemin oyma

Ayrıntılı Tanım: Silindirik gövdeli mezar taşlarının Osmanlı devletinde XIX. yüzyılda yaygınlaştığı görülmektedir. Silindirik gövdeli mezar taşı iki kısımdan oluşmaktadır. Metin kısmının oluştuğu gövde ve üst dilimli tepeliğin bulunduğu kısımdır. Gövde kısmı yatay silmeler ile altı satıra ayrılmıştır. Metin bölümünün etrafı stilize bitkisel süslemeler ile çevrelenmiştir. Üst tepelik kısmı ile gövde arasında kalın yatay silme ile ayrılmıştır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-hayyu'l-bâkî
 Batumlu Süleyman Paşa-zâde
 Mutasarrıf İsmail paşanın
 Medfun oldukları kabirdir
 Merhumun ruhuna fatiha
 Târîh-i vefâtı 1335 Receb
 Yevmu'l-hamîs

هو الحی الباقی
 باطوملی سلیمان پاشا زاده
 متصرف اسماعیل پاشانک
 مدفون اولدقلری قبرد
 مرحومک روحنه فاتحه
 تاریخ وفاتی ۱۳۳۵ رجب
 یوم الخمیس

DEĞERLENDİRME

Mezar taşları ile ilgili çeşitli tipoloji araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar günümüze ışık tutarak mezar taşlarının nasıl ele alınması gerektiği konusunda bize yön vermiştir. Osmanlı mezar taşlarının, İstanbul ağırlıklı olmak üzere Trakya ve Anadolu'dan 1200 örneğe dayalı sınıflaması Bacque-Grammont/Vatin/Laqueur tarafından 1990 yılında yapılmış, bu çalışmaya Bacque-Grammont son şeklini vermiştir.⁷ Ayrıca Prof. Dr. Halit Çal'ın Osmanlı mezar taşları konusunda birçok araştırması ve yayını mevcuttur. Bu yayınlar ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

İncelenen Mevlevi mezar taşlarının Konya merkez ilçelerinde bulunan Hacıfettah, Musalla ve Üçler mezarlıklarında form, süsleme, yazı ve teknik bakımından benzer örnekleri görülmektedir.⁸

Mezar Tipleri

Osmanlı dönemini kapsayan mezar tipolojisi araştırmalarında mezar tipleri genel olarak beş bölümde incelenmiştir. Bunlar; toprak mezarlar, çerçeveli mezarlar, kapak taşlı mezarlar, sandukalı mezarlar ve sandık (lahit) mezarlar olarak tipolojik açıdan sınıflandırılmıştır.⁹ Bu beş bölümde kendi içlerinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

Mevlânâ Müzesi haziresindeki incelediğimiz 16 adet mezar tipi arasında 10 tanesi toprak, 2 tanesi çerçeveli, 3 tanesi kapak taşlı ve 1 tanesi de sandık(lahit) tipi mezar tespit edilmiştir.

Mezar Taşı Tipleri

Halit Çal tarafından geliştirilen tipolojiyi örnek alarak bu çalışmada sınıflandırmaya gidilmiştir. Halit Çal'ın tipolojisine göre mezar taşları kadın ve erkek taşları şeklinde değil, mezar taşı gövde kesitinin dikdörtgen, kare, çokgen ve yuvarlak oluşuna, mezar taşının ön görünüşüne, başlıklı olup olmasına göre tasnif edilmiştir.

Mevlânâ Müzesi haziresinde incelediğimiz 16 mezar taşında görülen tipolojide düşey dikdörtgen gövdeli ve silindirik gövdeli form görülmektedir. Araştırılan mezar taşlarında 16 adet baş taşı, 8 adet ayak taşı bulunmaktadır.

Başlık Tipleri

Başlık, çeşitli amaçlarla başa giyilen nesnelere verilen genel bir isimdir. Osmanlı döneminde baş giyimleri, dönemlerine göre pek çok şekil almıştır.¹⁰

⁷ G. Bacque v.dğr., "Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları: Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarda Yapılabilecek İşlemler", *Erdem* 6/16 (Ocak 1990): 197-214.

⁸ H. Kara & Ş. Danişık, *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları* (Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları, 2005), 48-61.

⁹ H. Çal, "Türklerde Mezar-Mezar Taşları", *Aile Yazıları* 8 (Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, 2015), 303-305.

¹⁰ C. E. Arseven, "Baş Giyimi- Baş Giyeceği", *Sanat Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB, 1983), 1: 182-185.

Mezar taşlarının başlıkları mezarda yatan kişinin mesleği, sosyal ve ekonomik durumu, tarikatı, ailesi ve pek çok konuda bilgi vermektedir. Halit Çal'ın yaptığı tipolojiye bağlı kalarak sarık, kavuk, fes tarikat başlıkları olarak ayrılmaktadır. Dönemin günlük yaşantısında kullanılan başlıkları mezar taşı başlığı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Mevlânâ Müzesi haziresinde incelediğimiz 16 mezar taşında görülen başlık tipleri, bir hotoz başlık¹¹ (Kat. No: 3), bir serdengeçti kavuk (Kat. No: 1), iki örfi destarlı kavuk başlık (Kat. No: 2-4) ve bir azizi fes (Kat. No: 12), bir Mahmûdî fes (Kat. No: 5), üç adet destarsız Mevlevî sikkesi (Kat. No: 8-11-15) ve üç adet destarlı Mevlevî sikkesi (Kat. No: 7-9-10) başlık görülmektedir. Geri kalan mezar taşlarının üst kısmı sivri kemer, güneş ve bitkisel tepelik ile sonlanmaktadır.

Mevlevîler mezar taşlarının baş taşlarında da Mevlevîliğin işareti ve sembolü olan sikke motiflerini kullanmışlardır. Mevlânâ'nın soyundan gelen şeyhler de Mevlevî dedeleri de sağlıklarında giydikleri usulüne göre sarılmış "destarlı sikkelerin" aynılarını mezar taşlarının baş taşlarına yaptırmışlardır. Şeyh ve dede olmayanlar, yani sağlıklarında henüz sikkelerine destar sarmaya hak kazanamayanlar ise mezarlarının baş taşlarına "dal sikke" yaptırmışlardır.¹²

Örfi sarığı küçük ve orta dereceden ulemâ ile kadılar, imamlar ve vakıflarda çalışanlar takmaktadır. Bu sarık çeşidinde sarma biçimine ve büyüklüğüne göre makamlar değişmektedir.¹³ Azizi fes başlık Sultan Abdülaziz Han döneminde kullanılan feslere denmektedir. Bu feslerin üstü dar ve basık, alt tarafı ise geniştir. Bu fes tipinde püskül görülebilmektedir. Mahmûdî Fes, II. Mahmud döneminde kullanılan fes tipidir. Bu fes tipinin alt kısmı dar üst kısmı ise daha geniştir. Bu fes tipinde püskül de görülmektedir. Destarlı ve destarsız Mevlevî sikkeleri, Mevlevî tarikatının bir sembolüdür. Bu başlık türü tarikat mensupları tarafından kullanılmaktadır ve Mevlevî mezar taşlarında yaygın kullanıldığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde kadınların günlük hayatta başlarına taktıkları hotoz başlığı, kadın mezarlarının baş taşlarında görmekteyiz. Burada değindiğimiz mezar taşı başlık türleri Mevlânâ Müzesi haziresindeki incelediğimiz 16 adet mezar taşının başlıklarında görülmektedir.

Süsleme ve Sembolik Anlam

Mezar taşlarında süslemenin baş taşlarında, başlık ve alınlıklarda, ayak taşlarında ise alınlık ve gövde kısmında yoğunlaştığı görülmektedir. İncelemiş olduğumuz mezar taşlarında ağırlıklı olarak bitkisel karakterli motifler

¹¹ Bu başlık tipi Halit Çal ve Gazanfer İltar'ın yaptığı tipolojiye göre Kd2 tipi olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. H. Çal&G. İltar, *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları* (Ankara:Giresun Valiliği Yayınları,2011), 34.

¹² Erol, *Mevlânâ'nın Hayatı, Eserleri ve Mevlânâ Müzesi*, 90.

¹³ F. Çavuş, *Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2018), 171.

yer almaktadır. Bu motifler arasında selvi ağacı, asma ağacı, lale, gül, yapraklı çiçekler, kıvrık dallar, stilize palmet ve kenger yaprağı motifleri sayılabilir. Ayrıca geometrik süsleme anlamında madalyon ve geometrik geçme görülmektedir. Bu süslemelerin hepsinin bir yapılış amacı ve sağladığı bir sembolik anlam bulunmaktadır. Selvi ağacı tasavvufta önemli yer tutmaktadır. Selvi, Allah kelimesinin ilk harfi olan elifi simgeler ve Vahdet-i vücudun bir işareti olarak kabul edilir.¹⁴

Türk sanatında, başta mezar taşları olmak üzere pek çok alanda görülen selvi, hayat ağacı sembolü olarak ölümsüzlükle ilgili bir motiftir. Mezar taşlarında kullanılan selvi motifi ebedî hayatı simgeler. İslam inancında ölümsüzlüğü en iyi ifade eden kaynaklardan biri şu hadistir: “Mü’minler ölmezler, bir diyardan diğer bir diyara göçerler.” Selvi ağacı incelediğimiz Katalog 10 ve 15 de asma yaprağı ve üzüm salkımları ile kullanıldığı görülmektedir. Asma ağacının kullanılması üzümün cennet meyvesi olmasıyla ilgilidir. Asma ağacının mezar taşlarında kullanımı bir bütün yüzeyi kaplayacak şekilde ya da Selvi ağacının etrafında görülmektedir.¹⁵ Lale motifi Katalog No 10 ve 15 ’de görülmektedir. Lale Allah’ı temsil eder; yani vahdet-i vücûdun bir işaretidir. Bu motif de aynı selvi gibi Elif harfine benzetilmektedir. Gül motifi Katalog No 9,10,11 ve 13’de görülmektedir. İslam sanatında gül Hz. Muhammed’in sembolü olarak kabul edilmektedir.¹⁶ Bu nedenle mezar taşlarında çokça kullanılmıştır.

Stilize edilmiş kıvrık dallar, yapraklar ve palmet motifi Katalog No 6,9,10,11,13,14 ve 15’de görülmektedir. Hurma ağacı motifi genel olarak ayak taşlarında görülmektedir. Vefat eden kişinin hacca gittiğini ve hacı olduğunu göstermektedir. Ayrıca hurma ağacının cennet ağacı, hurmanın da cennet meyvesi olarak bilinmesi de mezar taşlarında çokça görülmesinin nedenlerindedir. Hurma ağacı, Katalog No: 14’de ayak taşında karşımıza çıkmaktadır.

Malzeme ve İşleniş

İnceleme konumuzu oluşturan mezar taşlarının hepsi mermer malzemedendir. Mezar taşlarında, işleme yöntemi olarak ise, zemin oyma tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, yazı ve desenler yüzeye çizildikten sonra etrafları aletler yardımıyla oyulmuş, kenarları ise çerçeve oluşturacak biçimde boş bırakılmıştır.

Kitabe Metni

Mezar taşları, üzerlerinde yer alan kitabeleri ile de dikkat çekmektedir. İncelenen mezar taşlarında celi-sülüs ve celi-tâlik olmak üzere iki farklı yazı

¹⁴ İ. Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 1999), 350.

¹⁵ Çavuş, *Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları*, 171.

¹⁶ B. Ayvazoğlu, *Güller Kitabı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 1999), 95.

tipi görülmektedir. Mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerde, başlangıç ifadesi, durum bildirme, tanrıdan istek, insanlardan istek, meslek, sülale adları, ölenin adı, tarih gibi ifadeler yer almaktadır. İncelediğimiz kitabelerde yedi celi-sülüs ve on bir de celi-tâlik yazı tipi vardır. Ayrıca altı adet manzum metin kitabelerde tespit edilmiştir. Kitabelerde üç Arapça ve on beş Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kitabe tespit edilmiştir.

Mevlevî mezarlarının baş taşlarının göğüs kısımlarında yer alan kitabelerine genellikle “Hû”, “Yâ Hû” ibareleri ile başlamaktadırlar. Bu ibareler, Mevlevîlerin günlük dualarının sonunda kullanılan kelimelerdir. Hayatlarının sonunda da bu ibarelerin kullanılması, yaşadıkları hayatın bir gereği haline gelmiştir.

SONUÇ

Türk şehirlerinin geçmişine bir bakıma şahitlik ederek birer belge özelliği taşıyan mezar taşları, yapıldıkları dönemin inançları, sanatı, gelenekleri ve iktisadi şartlarının başlıca ortak eseridir. Bu sebeple mezar taşları yapıldıkları dönemin sanat zevki ve kültürünü yansıtır.

Mezar taşlarında görülen en önemli özellik mezar taşının en üst kısmında bir başlığının oluşudur. Bu başlıklar tarihi birer belge olarak çok önemlidir. Mezar taşlarının başlıkları yatan kişinin mesleği, sosyal ve ekonomik durumu, tarikatı, ailesi ve pek çok konuda bilgi vermektedir. Dönemin günlük yaşantısında kullanılan başlıkların mezar taşı başlığı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışma ile Mevlânâ Müzesi haziresindeki mezar taşlarının bir bölümü olan 16 adet mezar taşının araştırması yapılmış, böylece mezar taşları belgelenmiştir. Müzenin haziresinde 71 adet mezar taşı bulunmakta olup, bu mezar taşlarından tipolojik ve süsleme özellikleri açısından diğerlerine göre nitelikli olan ve aynı tipteki mezar taşları ile tekrara düşülmemesi için 16 tanesi kataloğa dahil edilmiştir. Bu mezar taşlarının hepsinin baş taşı bulunmakta olup, 8 adedi ise ayak taşıdır. Bu mezarlardan Katalog 9, 14 çerçevesi mezar tipi, Katalog 6 sandık(lahit) mezar tipi, Katalog 4, 7, 10’da ise kapak taşlı mezar tipi görülmektedir. Geri kalan ise toprak mezar tipidir.

İncelenen 16 mezar taşından üç tanesi Hû, 1 tanesi Yâ Hû, 4 tanesi Hüve’l-Bâkî, 2 tanesi Hüve’l-Hayyu’l-Bâkî, 1 tanesi Yâ Hazret-i Mevlânâ şeklinde başlamaktadır. Dolayısıyla 16 mezar taşından 11 tanesi Mevlevîlikle ilintili olan “Hû” zamirini içeren bir cümleyle başlamaktadır. Mevlevîlerin gülbang denilen dualarının sonu hep “Hû” şeklinde bittiğinden, vefatlarından sonra mezar taşlarına bu zamiri içeren bir cümle yazdırmaları bir çeşit gelenekleri haline gelmiştir.

İncelenen mezar taşlarının 15 tanesi gövdesi dikdörtgen düşey kesimli formda olup, 1 tanesi düşey silindirik formdadır. İncelemiş olduğumuz me-

zar taşları içerisinde, üzerinde tarih ibaresinin yer aldığı en eski tarihli örnek Katalog 1'deki mezar taşı 1749 yılına, en geç tarihli örnek ise, Katalog 16'daki mezar taşı 1916-17 yılına aittir.

Mezar taşlarında mermer malzeme kullanılmış olup, işleme yöntemi olarak ise zemin oyma tekniği uygulanmıştır. Süsleme kompozisyonu olarak ise asma, selvi, lale, gül motifi, kıvrık dallar, hurma ağacı, şua motifi ve soyut yapraklı bitkisel karakterli motiflere yer verilmiştir. Geometrik süsleme az da olsa görülmektedir.

Mevlevî mezar taşları estetik görünümünün yanı sıra meslekler, unvanlar ve inanışlarla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu haziredeki mezar taşları sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan mezar taşı yapma geleneğini devam ettiren daha çok süslemeli örnekler olarak dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arseven, Celal Esad. "Baş Giyimi- Baş Giyeceği". *Sanat Ansiklopedisi*. 1: 182-185. İstanbul: MEB, 1983.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Güller Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 1999.
- Bacque, Grammont - Vatin, Nicolas - Laqueur, Hans Peter. "Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları: Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarda Yapılabilecek İşlemler". *Erdem* 6/16 (Ocak 1990): 197-214.
- Bakırcı, Naci. *Mevlevî Mezar Taşları*. İstanbul: Rumi Yayınları, 2007.
- Çal, Halit & İltar, Gazanfer. *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara:Giresun Valiliği Yayınları,2011.
- Çal, Halit. "Türklerde Mezar-Mezar Taşları". *Aile Yazıları* 8. (2015): 303-305.
- Çavuş, Fatih. *Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2018.
- Erol, Erdoğan. *Mevlânâ'nın Hayatı, Eserleri ve Mevlânâ Müzesi*. Konya: Anadolu Manşet Gazetesi Kültür Serisi, 2004.
- Kara, Hacer & Danişık, Şerife. *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.
- Karaca, F. "Ölümlle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern Batı ve Türk İslam Kültürü". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 12. (1999): 65-76.
- Laqueur, Hans Peter. *Hüve'l- Baki. İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Trc. Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Örnek, S. V. *Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık, 1988.
- Özönder, Hasan. *Konya Mevlânâ Dergâhı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993.
- Pala, İskender. *Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 1999.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Fotoğraf 15

Fotoğraf 16

Fotoğraf 17

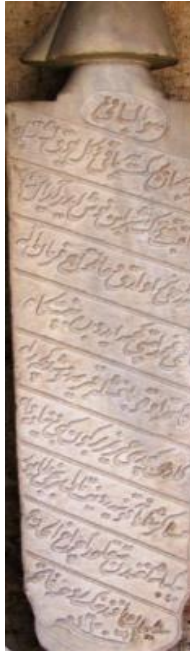
Fotoğraf 18

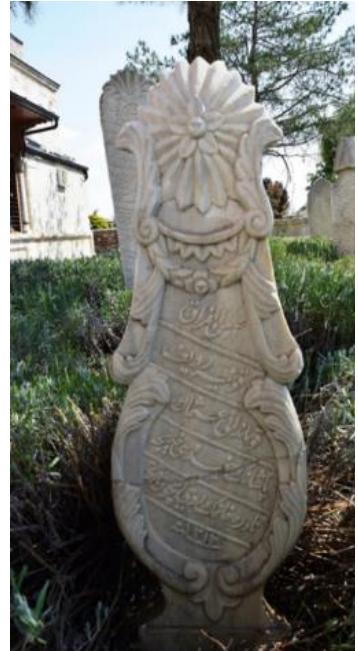
Fotoğraf 19

Fotoğraf 20

Fotoğraf 21

Fotoğraf 22

Fotoğraf 23

Fotoğraf 24

Fotoğraf 25

Fotoğraf 26

Fotoğraf 27

Fotoğraf 28